

ادراکات بنیادین در سخنرانی رئیس‌جمهور در سازمان ملل

حیدرعلی مسعودی

روزنامه همدلی | ۰۳ مهر ۱۳۹۵ | کد خبر: ۱۹۰۶۲ | لینک خبر hamdelidaily.ir/n19062 :

سخنرانی آقای روحانی در نشست سالانه مجمع عمومی سازمان ملل را از جهات مختلف می‌توان بررسی کرد. اما آنچه در این نوشتار کوتاه مورد بررسی قرار خواهد گرفت، دیدگاه‌های اصولی و بنیادین جمهوری اسلامی نسبت به عرصه بین‌المللی است. منظور آن‌که گوینده، چه تصویری از سازوکارهای پیش‌برنده امور بین‌المللی دارد؛ عمدتاً بر نقش کدام نیروهای مادی و معنایی در تحقق امور بین‌المللی تاکید دارد و به صورت کلی فهم او از «امر بین‌المللی» چیست؟ بنابراین سخنرانی آقای روحانی در نشست امسال مجمع عمومی، دست‌مایه‌ای است برای نقب‌زدن به فهم مسئولان جمهوری اسلامی ایران از نیروهای اصلی شکل‌دهنده امور بین‌المللی. به‌طورکلی، این سخنرانی از یک مقدمه مهم درباره مسائل بین‌المللی، یک بخش نسبتاً طولانی درباره مسائل منطقه‌ای و برجام و یک نتیجه‌گیری درباره مسائل داخلی ایران تشکیل شده‌است. اما پیش از آن باید دید کلیدواژه‌های اصلی مورد تاکید در سخنرانی کدام‌ها بوده‌اند.

۱- در این سخنرانی بیش از ۲۲ بار به موضوعات منطقه‌ای اشاره شده است که بیشترین اشارات را به لحاظ کمی به خود اختصاص داده است. واژگان مرتبط با «امنیت/ ناامنی» حدود ۱۲ بار، واژگان مرتبط با مسائل جهانی ۸ بار و «تروریسم» ۷ بار مورد اشاره قرار گرفته‌اند. بنابراین می‌توان گفت مفاهیم چهارگانه منطقه، امنیت، جهان و تروریسم شاکله مفهومی سخنرانی رئیس‌جمهور را تشکیل داده‌اند. ضمن اینکه با توجه به نزدیکی مفهومی امنیت و تروریسم می‌توان ادعا کرد که ماهیت دغدغه‌های ایران در محیط خارجی، همچنان امنیتی است؛ به‌خصوص امنیت در حوزه پیرامونی در خاورمیانه. شاید بتوان گفت که «امنیت» هنوز مهم‌ترین دال گفتمانی جمهوری اسلامی ایران در محیط بین‌المللی به شمار می‌رود. به عبارت دیگر، علی‌رغم تلاش برای غیرامنیتی‌کردن موضوعات مرتبط با ایران، ایران همچنان خود را در یک جهان ناامن تصور می‌کند.

۲- نکته جالب دیگر در خصوص مفهوم‌بندی ایران از محیط خارجی خود، تاکید بر نقش محوری قدرت‌های بزرگ در شکل‌دادن به رویدادهای جهانی و رقم‌زدن واقعیات دردناکی است که از نظر ایران منجر به «گسترش ناامنی» در جهان شده است. این نکته را می‌توان از چگونگی صورت‌بندی اولیه رئیس‌جمهور از مسائل جهانی

یا نقطه عزیمت اولیه در فراز نخست سخنرانی به‌وضوح مشاهده کرد. لب کلام ایشان در این جمله نهفته است که «پدیده تروریسم بدون مرز و خشن و افراطی را شاید بتوان نتیجه استراتژی‌های امنیتی قدرت‌های بزرگ طی ۱۵ سال گذشته دانست». بنابراین اگر «تروریسم» مهم‌ترین، پیچیده‌ترین و بغرنج‌ترین مسئله جامعه جهانی در شرایط کنونی است، علت اصلی آن را باید در رفتار قدرت‌های بزرگ (یعنی آمریکا) دانست. جالب این است که آقای روحانی در سخنرانی پارسال خود نیز همین معنا را در قالب واژگان دیگر بیان کرده بود؛ آن‌جا که می‌گوید «فراموش نکنیم که ریشه‌های جنگ و ویرانی و ترور امروز، در اشغال‌گری و تجاوز و مداخلات نظامی دیروز نهفته است». بنابراین می‌توان فهمید که درک ایران از مسائل عمده جهانی، به شدت متأثر از تصور ایران از نقش قدرت‌های بزرگ به‌ویژه آمریکا در مناسبات جهانی است. معنای نظری این ادعا این است که دیدگاه‌های بین‌المللی ایران به‌شدت متأثر از آموزه‌های واقع‌گرایانه در روابط بین‌الملل است که بر نقش قدرت‌های بزرگ در تکوین مناسبات بین‌المللی تأکید دارند.

۳- علی‌رغم نگاه واقع‌گرایانه که بر نقش عواملی مانند نظام موازنه قوا در ایجاد صلح میان بازیگران امنیتی تأکید دارد، راه‌حل ایران برای حل مسائل منطقه‌ای، راه‌حل مبتنی بر نوعی اندیشه لیبرالیستی در عرصه بین‌المللی است؛ آنجا که ایشان راه‌حل مشکلات منطقه‌ای را در مفاهیمی مانند «مشارکت»، «امنیت پایدار»، «توسعه کشورها»، «پیوندهای متقابل اقتصادی»، «مردم‌سالاری»، «حقوق شهروندی» و «توسعه اقتصادی» معرفی می‌کند.

معنای ساده این سخن این است که ریشه اصلی بسیاری از مشکلات عدیده جهانی را باید در رفتار مخرب قدرت‌های بزرگ دانست، اما راه‌حل اصلی مشکلات منطقه، کنار گذاشتن نقش آمریکا و توجه به پیوندهای متقابل سیاسی و اقتصادی بین کشورهای منطقه است؛ چیزی که قاعدتاً با فهم واقع‌گرایانه از ساختار نظام بین‌الملل در تناقض است.

۴- نکته دیگر، تفکیک میان راهبردهای رقبای منطقه‌ای ایران مانند عربستان سعودی و راهبردهای جهانی آمریکاست. درک متعارف در جمهوری اسلامی ایران این است که بین خواست‌های جهانی آمریکا و عملکرد منطقه‌ای برخی کشورها مانند عربستان، رابطه تنگاتنگ وجود دارد. اما ظاهراً نخبگان ایران با رصد برخی مباحث انتقادی اخیر نسبت به عربستان در هیات حاکمه ایالات متحده به این نتیجه رسیده‌اند که باید از این شکاف حداقلی رو به فزونی بین آمریکا و عربستان در جهت منافع ایران استفاده کنند. یعنی همان‌طور که برخی محافل تصمیم‌ساز در آمریکا در حال بازنگری رابطه بین عربستان و تروریسم هستند، ایران نیز در حال بازبینی این ادراک جاافتاده است که بین سیاست‌های آمریکا و عربستان این‌همانی وجود دارد.

در مجموع بر اساس سخنرانی امسال رئیس‌جمهور در مجمع عمومی به نظر می‌رسد اولاً درک ایران از محیط بین‌المللی، بر مفهوم کانونی «امنیت» استوار است. ثانیاً مسبب اصلی در ایجاد «ناامنی» در جهان، رفتار و سیاست‌های مخرب قدرت‌های بزرگ به‌خصوص آمریکا دانسته می‌شود. ثالثاً حل مسائل منطقه‌ای از طریق پیوندهای متقابل اقتصادی و ایجاد ساختارهای دموکراتیک مبتنی بر حقوق شهروندی امکان‌پذیر تصور می‌شود. در یک‌کلام، ادراک بنیادین جمهوری اسلامی ایران از ساختار جهانی، بر آموزه‌های واقع‌گرایانه و ادراک از مسائل منطقه‌ای، بر آموزه‌های لیبرالیستی استوار است.